CREAȚIA LIDIEI ISTRATI – UN DESTIN REVOLTAT

Ecaterina CIORTAN, Facultatea de Litere

Lidia Istrati (22.06.1941-25.04.1997) debuted late editorial. Published collection of short stories "Nica" until 1978. Literary criticism: A. Turcan, N. Bileţchi, A. Near appreciate opera of writer. Lidia Istrati has not accepted canon "socialist realism" infamous for this reason she was persecuted, but she managed to pass through the censorship of the unfavorable social impediments.

Scriitorul, prin relația de interdependență ce există între literatură și aspectele sociale, este condiționat să urmeze impulsurile acesteia, simțind pulsul istoriei, problemele sociale. Lidia Istrati a trăit acut aspectul social al scriitorului român din perioada postbelică, interdicția operelor sale care ieșeau din tiparele doctrinei partinice și cenzurarea scrierilor au amânat debutul literar și avântul ei artistic, însă nu au diminuat valoarea și unicitatea universului ei creativ.

Dacă misiunea criticului constă în a structura, atunci poetul are libertatea de a-și valorifica imaginea artistică, viziunile creative prin intermediul cuvântului. Constatăm că în acea perioadă criticii oficiali ai epocii socialiste considerau drept curent dominant realismul socialist, era clar de la sine că orice scriitor nu şi-ar putea concepe creaţia altfel decât conducându-se de canonul artistic în cauză.

„Acesta presupunea alinierea necondiționată la principiile stricte ale metodei realismului socialist….reacția unanimă, tematică și ca atitudine afectivă, față de o realitate cuprinsă de grave transformări sociale. Nimic nu lăsa să se întrevadă atitudinea personală, fiorul liric inefabil, viziunea creatoare individuală. Imaginea centrală prezentată este satul și oamenii săi implicați în munca de constituire a unei noi societăți" [2, p.66], caracteristici ale etapei creatoare date sunt expuse de exegetul Andrei Țurcanu.

Viziunea exlusiv ideologizantă operează prin reducții tranşante, simplifică totul. Sondarea universului intim se reduce ala minimum. Există doar viziunea socială și actualitatea politică. În caz contrar, scriitorul ar risca să fie contestat şi pedepsit. Urmările acestui program impus au avut repercusiuni grave asupra dezvoltării literaturii autentice, cum ar fi: „negarea trecutului, văzut ca un sumbru supliciu uman și altă de proslăvire a prezentului.

Imaginea omului s-a bifurcat în acest univers bipolar între figura feroce, instinctual, individualistă a omului de ieri şi cea colectivă, social, monumental, plină de acţiunile unui activism social şi a unui optimism social *sui generis* al omului nou" [1, p. 68]. Chiar de la debut, Lidia Istrati nu a acceptat acest canon de tristă amintire şi, din acest motiv, a fost nevoită să treacă prin diferite impedimente, dar şi o cumplită osândă a căutării de sine, în cadrul unor circumstanţe sociale nefavorabile. Lidia Istrati (născută la 22 iunie 1941, în familia lui Nicolae şi a Xeniei Istrati, ţărani din satul Sofia, jud. Bălţi, decedată de cancer în urma unei suferinţe îndelungate pe data de 25 aprilie 1997) a avut un debut editorial relativ tardiv, publicând culegerea de nuvele *Nica* abia în anul 1978, adică în perioada când au mai debutat Haralambie Moraru şi Ioan Mînăscurtă, prozatori din generaţia „ochiului al treilea" (sintagma îi aparţine lui Mihai Cimpoi), deşi după vârstă scriitoarea se încadrează în generaţia lui Vladimir Beşleagă şi Vlad Ioviţă. Exegetul Andrei Langa apreciază debutul literar al autoarei ca fiind „plasat între aceste două generaţii, proza L.Istrati se evidenţiază prin ingeniozitate şi stare de adevăr, unde domină setea de divin şi mesianism. Forma aparent tradiţională şi limbajul neaoş al prozelor este dublat de sobrietate în stil, naraţiunile căpătând conotaţii moderne prin multiple inflexiuni lirice şi expresii axiomatice.

Mai e şi o altă faţetă a prozelor ei de debut, care trădează un ataşament puternic faţă de valorile spirituale ale neamului. Una peste alta, iese în evidenţă tipul scriitorului modern, dornic să-şi afirme individualitatea şi frămîntările sufleteşti prin obiectivul lumii înconjurătoare, căutînd cu tenacitate să descopere enigmele spiritului uman pentru a afla starea morală a contemporanului şi a o influenţa pozitiv" [2, p.95].

În mod tradiţional se consideră că L. Istrati ar fi debutat în anul 1968 cu povestirea *Îngăduie, omule*. Cercetătorul M. Cimpoi vorbeşte despre această apariţie ca despre „debutul care a scandalizat autorităţile" [3, p.19]. În realitate însă, viitoarea scriitoare avea cu mult mai înainte, în manuscris, povestirea *La moară*, despre care Ion Druţă spunea că „merită să fie publicată fără a schimba nimic", căci „… din forma, din stilul acestei bucăţi… se întrevede un scriitor". Povestirea, cum afirmă scriitoarea în volumul de mai târziu, *Goană după vânt*, a fost publicată în 1964 şi a servit drept preambul virtual pentru partea a doua a aceluiaşi debut – povestirea *Îngăduie, omule* – apărută peste patru ani, apariţie care îi va aduce autoarei consacrarea.

Menită să activeze artistic în perioada regimului socialist, care şi în literatură impunea un anume model de scriere, o anume tematică, scriitoarea a încercat să emigreze din stilul impus, fiind supusă unei lupte epopeice de manifestare artistică.

Lidia Istrati s-a abătut în mod conştient de la acest canon de tristă amintire chiar de la debut şi, din acest motiv, a fost nevoită să treacă printr-o întortocheată odisee, dar şi o cumplită osândă a căutării de sine, susţine criticul literar Nicolae Bileţchi, care evaluează în articolul *Lidia Istrati: Odiseea și osânda căutării de sine* traseul artistic al scriitoarei, supus terorii vremii [vezi: 4, p.19].

În romanul *Tot mai departe* prozatoarea Lidia Istrati face pictură de tipuri de personaje, dispunând de o densitate de senzații. Chipurile se conturează rigid prin lovire şi presare. Dregătorii în preajma domnitorului Ştefan Vodă sunt înfăţişaţi prin detalii ce relevă trăsături tipice: „La hotar de veselie stolnicul arăta dinţi măcinaţi, obraz zbârcit şi gavane subţiate. Deodată el se simţi bun de fariseu...;

Iar de colo Bode vornicul cu ochi negri strădalnici şi obraz alb...; Goian surâdea într-un colţ de gură, şi în surâsul dumnealui era atât îngăduitoare bunăvoinţă, cât şi cucernica hâtrie, ci vodă îl înţelese mai mult a bătaie de joc. Şi atunci el s-a ridicat negru şi posomorât, jos de stat vârtos clădit, cum era... ” [5, p.129].

În concluzie, specificăm că am întâmpinat dificultăţi atât în abordarea destinului creator al Lidiei Istrati, cât şi în analiza romanului istoric *Tot mai departe* din cauza lipsei unor studii şi lucrări consistente. Scriitoarea, din cauza dificultăţilor de publicare a operelor sale, ca urmare a interdicţiei şi cenzurei socialiste, a fost privată de un parcurs liber al aspiraţiilor sale artistice. Totuşi, am identificat câţiva critici în spaţiul basarabean care au abordat în linii mari opera Lidiei Istrati, publicaţii în revistele de critică. Putem menţiona exegeţii: Ana Bantoş – *Literatura de la Est de Prut şi reflexele brutalităţii istoriei. Lidia Istrati,* Nicolae Bileţchi – *Lidia Istrati: Odiseea și osânda căutării de sine,* Andrei Langa – *Lidia Istrati. Starea de adevăr.* Mihai Cimpoi în studiul său *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia,* dar şi în articolul *Duritatea adevărului* conturează universul creativ al scriitoarei.

Referinţe:

1. STĂNESCU, E. Mihail Sadoveanu – prozatorul ruralului. În: *Viaţa Românească*, 1960, nr.2.

2. LANGA, A. Lidia Istrati. Starea de adevăr. În: *Metaliteratura*, 2002, vol.5.
3. CIMPOI, M. Duritatea adevărului. În: *Literatura şi arta*, 1987, 26 noiembrie.
4. BILEȚCHI, N. Lidia Istrati: Odiseea şi osânda căutării de sine. În: *Revista de lingvistică și știință literară*, 2009, nr. 3-4, p. 9.
5. ISTRATI, L. *Tot mai departe:* Un roman cu acelaşi titlu (în 3 părţi) şi 5 proze scurte. Chişinău: *Literatura artistică*, 1987, 260 p.

Recomandat
Victoria FONARI, dr., conf.